

Д-р Георги Сталев

КРАТОК ПОРТРЕТ НА МАКЕДОНСКИОТ ПОЕТ-СТРАДАЛНИК И РЕВОЛУЦИОНЕР КОЛЕ НЕДЕЛКОВСКИ

И во понови околности, денеска, нè обвинуваат нас за некаков македонски антибугаризам или за антиелинизам, а претставниците на македонската лингвистика, историчарите, работниците со перо, па и други засегнати кругови, се стремат да дојдат до вистината и коректно да ја толкуваат без предубедување за националистички, недајбоже шовинистички идеи и стремежи!

Меѓутоа, ете, не обвинуваат (понекогаш со придонес и благослов, богоми, и на македончето од пазувите на „Радко“, а за горчлива жал, и на млади, наши научни работници кои организираат - веројатно под покровителство на државните власти, заеднички вакви или онакви „научни“ средби на кои, се разбира, не ќе бидат поканети опитните и афирмирани научници, - а кога ќе се донесуваат *заеднички* заклучоци дека, на пример, *до 1945 година не постоела македонска литература* и Слично на ова!...)

Да ја оставиме грчката страна, затоа што таа одвај да има пет-шест месеци како пројавува некаква божемна *позитивна енергија* спрема Бивша Југословенска Република Македонија. Но, не може да не ја споменеме и денешната бугарска наука, каде што нешто „се случува“, Но овој пат НИВАМУ-НИТАМУ. На бугарските научни средини - а веројатно и пошироко - им е познат Тодор Балкански, до неодамна „страшни научен сътрудник в Института за български език при БАН“ сегашниот статус не му го познаваме) кој напиша неколку книшки брошурки за Вапцаров, Венко Марковски, Коле Неделковски, во кои тој навистина ја *испочиува* фактографијата, но ги *искривоколчи* своите коментари врз основа на типичен *антимакедонизам* од бугарска провениенција, осудувајќи ја во исто време македонската наука за антибугаризам! Имено, признавајќи го фактот за постоењето на македонско национално чувство кај Никола Ј. Вапцаров, Коле Неделковски, па во извесно време и кај Венко Марковски, авторот Т. Балкански се обиде, на речиси недоличен и циничен начин да ја „открие“ нивната национална „заблуда“. Неговите коментари и „заклучоци“ - да речеме - за луѓето со македонска национална свест или за оние што го

признаваа и признаваат македонскиот народ и самобитноста на неговиот јазик се во духот на следниве сомнанбулизми: За Георги Димитров, единствената вистински светла личност на бугарскиот државен социјализам од 1945 до 1990 год. - а оваа квалификација не е поради неговиот позитивен став во однос на Македонија и македонското национално прашање! - дословно вели:

„Овој ограничен човек толку ги збунува младите луѓе во Бугарија со својот невозможен македонизам и антибугаризам, така што со сигурност може да биде наречен и конкретен учител на Н. Вапцаров во оваа област“. Во однос на Коле Неделковски таму се пишува: „К. Неделковски, самиот недостатоно образован, ги прима слепо и некритички сите измислици на македонизмот, исковани од времето на Ст. Новаковиќ, Ј. Цвиик, К Мисирков до Т. Павлов“, - за да се заклучи: „Н. Вапцаров, по своето битие, беше лош ученик на лоши туѓи и наши учители по антибугаризам“ (подвлекол: Т. Балкански).

Но, токму примерот на поетот Коле Неделковски - како и на многумина македонски борци во НОБ - покажува дека воопшто не се работело - а за денеска тоа може најмалку да се однесува! - за антибугаризам, туку за борба против денационализација на македонскиот народ низ разни периоди, за борба против бугарската фашистичка диктатура во текот на деценија и половина во 20 век, но и против српските и грчките шовинистички и националистички власти што завладеале со благослов на Европа над македонската земја и над македонскиот народ.

Но, да му го отстапиме времево и просторот на поетот-страдалник и борец Коле Неделковски:

КОЛЕ НЕДЕЛКОВСКИ
(1912 - 1941)

Еден од многуте примери на саможртвување за татковината, за идејата меѓу македонските писатели е и револуционерот - пролетер, идејниот сомисленик на Н. Ј. Вапцаров, на К. Рацин, В. Наумчески, М. Богоевски и др. е Коле Неделковски.

Произлегува од сиромашно земјоделско семејство од с. Војница, Велешко, каде што се здобил со четиригодишно основно образование и

коешто го завршил со одличен успех во сите одделенија. Материјалната состојба на татко му не дозволила да го продолжи школувањето во гимназијата што ја започнал. Излез побарал во молерскиот занает, но се запишал во вечерното трговско училиште во Скопје. Ја засакал литературата, се заинтересирал посериозно за македонскиот јазик, а пројавил набргу и интересирање за работничкото движење. Вклучувајќи се во некои акции на работничката младина, го обрнал вниманието на српската полиција врз себе и бил следен со опасност да биде затворен. Ова се јавува како причина да емигрира во Бугарија, а се надевал дека во Софија би можел полесно да најде работа, па и да пишува поезија на македонски јазик, со оглед на тешкотиите со кои се среќавал во тогашна кралска Југославија. Одвај успеал да најде работа како декоратер, да продолжи со школото преку извесни курсеви, но живејќи во Софија повлечено, разочаран од тамошните односи на однародениот дел на македонските емигранти. Се покажало дека и таквиот живот и бил сомнителен, овој пат, на бугарската полиција која го притворила, но набргу и ослободила, немајќи никакви посигурни докази. Во Софија започнал посериозно да пишува поезија, а набргу бил прифатен од членовите на Македонскиот литературен кружок. Во сеќавањето на Димитар Митрев, Коле „беше многу скроман човек, тих, благ, христијанин, и не само ненамет - ами треба да го бараш, да инсистираш да се пројави, да го препорачуваш, да го иницираш“. Веројатно таков бил и поради искуствата со двете полиции, ако не и со третата - помеѓу нив - атинската, од обидот да емигрира преку Грција. Во Кружокот влегол „доста дисциплинирано и доста редовно, без изостанувања“ на редовните состаноци. Тамошните дискусии - и околу неговата поезија - му помогнале многу и во насока на усовршувањето во творечка смисла, и во вклучувањето во ондешното работничко движење: својата поезија започнал да ја објавува, печатејќи ја својата прва песна во месечникот „Иллюстрация Илинден“, а потоа и уште други пет, како „вовед во едно творештво“ чиј резултат набргу беше евидентен: Во 1939 г. К. Неделковски ја публикува својата стихозбирка „М’скавици“.

Секогаш во близина на своите нови другари, психолошки ослободен од туѓата средина и од стравот, К. Неделековски се активирал и како диверзант

на фашистички објекти, веќе во спротивност со погорната прозопографична карактеристика. Потпомогнат од дискусиите во Македонскиот литературен кружок, охрабрен од резултатот на првата своја стихозбирка, поетот ја завршил и својата втора книга поезија „Пеш по светот“, пред јавноста презентирана летото на 1941 година.

Но полицијата му била на трагата: само 12 дена по отпечатувањето на песните, зградата во која живеел со уште двајцата другари била блокирана. Во моментот К. Неделковски бил сам (?) уништил сè што можело да ги загрози другите. Ја отворил одеднаш вратата пред прогонителите, фрлајќи бомба врз нив, а веднаш потоа и самиот скокнал низ прозорецот, за да не падне жив во рацете на полицијата, докажувајќи така дека напати, *кога се има зошто*, идејата може да биде и поскапа од самиот живот.

К. Неделковски не стигна да напише повеќе. Но, неговата поезија го следи во стапка неговиот живот; неговиот живот ја следи неговата поезија. Толку повеќе, овде не би можело да се пристапи кон творештвото на овој поет без неговата биографија, и колку да е тоа заостанат дел од позитивизмот; и колку да е таа поезија скромна по чисто естетски вредности.

Стихозбирката „М’скавици“ по обем не е поголема ниту од Рациновите „Бели мугри“ ниту од „Иди пролет“ на В. Наумчевски. Таа е составена од 16 песни. „Пеш по светот“ пак содржи седум песни, од кои првата, - што го дава и насловот на збирката - е поема; бројот на нејзините стихови е речиси ист како и во првата книшка.

Во првата фаза од своето творештво К. Неделковски е под директно влијание на народната поезија. Читателот се здобива со впечаток дека често чита стихови од усната традиција, а композицијата на подоцна афирмираниот композитор Драгослав Ортаков на текст од овој поет („Ангелко“) и денес се пренесува низ етерот како народна песна:

*Стани ми, сине, Ангеле,
облечи руба ајдушка,
нарами ѝушка берданка
и трџни в Кика ѝланина!*

Стиховите се карактеристичните осмерци од типот (3+2+3), или (5+3) и (4+4), односно седмерци (4+3) или (3+4), кои последниов е многу редок стих и во нашиот фолклор.

Песните „Стоан на Ордановци“ и „Младост попарена“ се истите, објавени во „Иллюстрация Илинденъ“ под насловите „Стоан војвода“ и „Богдан и Грозадана“.

Низ целата прва стихозбирка провејуваат неколку основни мотиви во врска со патриотизмот, социјалната беда, љубовта спрема саканата, тешкото бреме на ропството. Но, повеќето поетски идеи и мотиви се преплетуваат во една и иста песна, во состав на поширок мотив или се развиваат во знакот на ваква или онаква поетска идеја.

Во песната „Младост попарена“ евидентно е единството од повеќе вакви спреги „проклетата јабана“ јасно асоцира дека лирскиот јунак Богдан бил далеку некаде на печалба; за тоа време неговата сакана паѓа болна, чекајќи седум години вести од него: свекрвата ги криела неговите „бели писма“ испраќани до Грозадана; Гроздана умира, а Богдан „со народ измачен борба за правда прегрна“. Со други зборови, поетот низ оваа мотивска спрега покажува колку е силна врска помеѓу социјалното зло и борбата, помеѓу љубовта и интригата, и сл. - дури и помеѓу љубовта и смртта, ако се има предвид првата варијанта на песната во која Богдан, како и класичниот Ромео, умира со саканата.

Мотивот на *залуднојто исчекување* го наоѓаме и во песната „Причинување“, а нереализираната љубов во стиховите на „Рането срце“, „Жив отруен“. Социјално обоени се песните „Скитник“, „Одродени“, „Работник“, „Чичко ми“ и др. а патриотското, борбеното, револуционерното се среќава во „Ангелко“. „Ропство“, „Раткина неволја“, „Стачка“ и др. Посебно револуционерно е интонирана целата втора збирка, во која видно место зазема песната „Глас од Македонија“.

Дел од споменатите мотиви поетот ги развива, рековме со средствата од изразниот арсенал на народната поезија, и тоа не само во метриката; еден вид од карактеристичната словенска антитеза тој ќе употреби во песната „Ропство“ како вовед во мотивот на колективниот помор и опустошувањето на земјата со налетот на неидентификуваниот но препознатлив тиран; во

песната „Одродени“ оваа стилска фигура ќе послужи како предизвик за откривање на отуѓеноста на едно семејство од светот поради сиромаштијата; притоа, и во едниов и во другиов случај, се употребува дијалогска - разговорна форма (меѓу синот и мајката), како и во стиховите на „Раткина неволја“ каде што девојката разговара со гората (народната поезија ги познава овие дијалози, најчесто меѓу син и мајка - мајка и син, меѓу девојка и гора, девојка и славеј-пиле, брат и сестра - сестра и брат, девојка и змија и т.н.), а самиот дијалог се одвива преку споменатата *словенска аниџиџеза* што упатува на она сеопшто, сеопфатно ропство „сиот народ што запусте“; па и целата песна „Причинуење“ е составена од оваа сложена метафорична градба низ чиј прашален дел се открива неспокојот на лирскиот јунак, неговата бессоница, фатаморганските болни привидувања, папсаноста на силата, душевната треска и слични други поетски идеи и чувства во сплетот од мотиви поврзани со општиот мотив на печалбарството, - и сето тоа, овој пат, низ монолог на лирскиот јунак што се претвора во - *ајосѝрофа*, насочена кон сопствената душа! А на други места, во други песни, се апострофира саканата што не возвраќа на љубовта и на изгор-желбата на младиот човек („Рането срце“, „Жив отруен“) или мајката што го испраќа својот син во борба („На кинисуење“): се апострофира сопственото срце, гората, месечината, друмјето по кои се запатил неспокојникот „пеш по светот“; потоа Гоце Делчев, Солун-град, Пирин Планина, родот, воопшто „чедата народни“, тираните, земјата јуначка, небото и така натаму.

Иако никогаш не се ослободил од моќниот преграб на народната поезија, К. Неделковски одвреме-навреме ја прифаќа стандардната форма на врзаниот стих. Во дводелната поема „Пеш по светот“ тој ги комбинира и двете форми, ту посегавќи по римата, ту по белиот стих.

Така ја создал својата исповед, исповед на човек одделен од својата земја - страдалница, тргнат во непознатото, со носталгија - и повеќе од тоа: со болка - поради бегството од Татковината со ропско и бунтовно минато, со надеж во некое утре извојувано со поттик на традицијата и со сопствена борба, а за ослободување на вардарскиот, пиринскиот и егејскиот кат на Македонија. Тоа - во визијата на иднината; но во песната „1941“ обвинувајќи ја Европа за распарченоста на земјата сакана, поетот го

изразува својот отворен страв од доаѓањето на „ослободителите“ и од фашистичката солдатеска што беше го наткрилила целиот „стар континент“. Ако сево е искажано со извесна горчина и со непритаена желба тираните, сепак, да бидат изгасени, песната „Глас од Македонија“ ќе прозвучи како директна закана токму кон тие душмани, кон тие тираните. Нив ги обвинува поетот не само затоа што дошле со лаги и злоба, туку и зошто воопшто дошле, - како на македонскиот народ да му биле малку петте векови - и приде - под најтемно ропство. Часот е дојден - потсетува поетот - народот сам да решава за себе и за својата судбина, да го каже својот збор без многу фанфари и барабани пред светот туку преку директна пресметка со непријателите. Дури потоа светот нека чуе за подвигот на ослободувањето и обединувањето на раскинатата земја, дури тогаш ќе грмне песната, химната што ќе го разнесе името нејзино до оние висини на „небесата темни“. Јасно, К. Неделковски и под ослободување на македонскиот народ подразбирал фрлање на ропскиот јарем од целата земја македонска. На тоа не потсетува и отвореното апострофирање на триаголничното единство - Шара, Пирин, бурниот Егеј - со мислата што е изнесена во последната строфа од песната - за сплотеноста на целиот народ. Во името на исполнувањето на оваа света цел, поетот и го сфаќа долгот на поетот како долг на народен бард кој треба и мора да го поткрепува народот во неговите настојувања и борби:

*„Пеј, о брајќо, ѝеј за народ
и му ѝесни бурни дај,
ѝа со моќ да урне сводоѝ
од сводоѝ над роден крај“.*

Но, Коле Неделковски не го дочека ни ослободувањето на вардарскиот дел на Македонија што некои неполни педесет години беше конституирана како социјалистичка република во рамките на СФРЈ и која го поживурка тоа време на полу - среќен, полу - горчлив просперитет.

И покрај извесни негативски оценки за естетските вредности на поезијата на К. Неделковски, улогата на овој поетски опус се огледа во решителноста на младиот поет да се стави во служба на својот народ

согласно со својата прокламација во песната „На поетот“: од друга страна таа поезија влезе во фундаментот на македонската современа литература, означувајќи го најрешителниот, најсмелиот чекор во првата фаза на нејзиниот развој.

К. Неделковски негувал посебен култ спрема македонскиот јазик. Во неговите стихови читаме на само еден чист наш израз, туку и стремеж и смисла за интересна стара лексика. А негова е и заслугата што во рафтовите на Софиската народна библиотека ја откри одамна заборавената книга на Мисирков - „За македонските работи“ - тврди Димитар Митрев.